

GMINNY PROGRAM WSPIERANIA RODZINY W GMINIE KWIDZYN NA LATA 2017-2019

(Projekt)

Kwidzyn, 2016

SPIS TREŚCI:

WSTĘP.....	3
1. Wprowadzenie.....	6
1.1 Aspekty prawne Programu.....	6
1.2 Słowniczek.....	7
2. Diagnoza środowiska lokalnego.....	9
3. Sytuacja rodzin korzystających ze wsparcia Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kwidzynie.....	13
4. Diagnoza pieczy zastępczej.....	21
5. Organizacja lokalnego systemu wsparcia rodziny.....	22
6. Analiza SWOT.....	24
7. Cel i odbiorcy Programu.....	26
8. Cele szczegółowe i zadania Programu.....	26
9. Koordynacja Programu i czas realizacji.....	27
10. Harmonogram Programu.....	27
11. Monitoring, ewaluacja i ocena Programu.....	31
12. Efekty realizacji Programu.....	31
Wykaz wykresów.....	32
Wykaz tabel.....	32
Wykaz rysunków.....	32

WSTĘP

We współczesnym świecie sprawy rodziny, jej zadania oraz rola nabierają coraz większego znaczenia. Priorytetem polityki społecznej jest m.in. tworzenie optymalnych warunków dla powstawania prawidłowo funkcjonujących rodzin, które stanowią fundament każdego społeczeństwa.

Rodzina jest środowiskiem posiadającym najlepsze warunki do przekazywania wartości, które pomagają człowiekowi w ukształtowaniu własnej tożsamości. Uczy reguł funkcjonowania w rzeczywistości, dzięki której osoba poznaje tradycję i kulturę społeczeństwa, w którym przyszło jej funkcjonować. W niej każdy przyswaja zasady pełnienia ról społecznych jemu przypisanych. Najistotniejszą sprawą jest więc prawidłowe funkcjonowanie rodziny tak, aby przygotowała ona członka rodziny do społeczeństwa, postępującego zgodnie z powszechnie uznawanymi zasadami. Ponieważ jakiegokolwiek zaburzenie powoduje częściową lub całkowitą niezdolność rodziny w ogólnym funkcjonowaniu¹.

Więź rodzinna jest istotnym elementem struktury rodziny. Relacje, w jakich pozostają wobec siebie członkowie rodziny, wpływają w znacznym stopniu na ich życie. W zależności od tego, czy więź rodzinna jest spójna, czy nie, dana rodzina może właściwie się rozwijać lub przeżywać kryzys. Wzajemne relacje między członkami rodziny mają wpływ na rozwój funkcji poznawczych, równowagi uczuciowej, dojrzałości społecznej, na formowanie obrazu samego siebie.

Kolejnym ważnym elementem w strukturze rodziny są role członków rodziny, które znajdują odzwierciedlenie głównie w opiece, wychowaniu i zaspokajaniu różnych potrzeb członków rodziny. Rodzina stwarza warunki do zaspokajania różnorodnych potrzeb psychicznych i społecznych swoich członków, a zwłaszcza dzieci. Rodzice, stosując określone metody wychowawcze, wpływają na to, jakimi sposobami dzieci będą je zaspokajały. Wszyscy członkowie rodziny mają, więc określone pozycje i role. Role poszczególnych członków rodziny zazębiają się nawzajem².

Zadaniem rodziny jest wychowanie dzieci, lecz wychowanie wymaga, aby rodzice zdobyli potrzebne na to środki i aby wykonali wiele czynności pośrednich³.

Można powiedzieć najogólniej za Janem Szczepańskim, że funkcje rodziny – to ogół czynności i ich struktur związanych z wykonywaniem zadań⁴.

W literaturze socjologicznej w bardzo różny sposób ujmuje się funkcje rodziny. Poszczególni socjolodzy podają różną ich liczbę i rodzaje. Funkcje wymieniane przez jednych autorów pomijane są przez innych. Używa się różnych terminów dla dowolnie wyodrębnionych zespołów zjawisk i czynności. J. Szczepański wymienia następujące funkcje rodziny:

- 1) **prokreacyjną** - polegającą na utrzymaniu ciągłości biologicznej, gatunku ludzkiego;
- 2) **socjalizacyjną** - przygotowanie jednostki do życia w społeczeństwie;
- 3) **ekonomiczną**⁵ - zapewnienie członkom rodziny odpowiednich warunków bytu materialnego.

¹ *Życie rodzinne – uwarunkowania makro- i mikrostrukturalne*, pod. red. Z. Tyszka, Poznań 2003, s.15.

² Z. Węgierski, dz. cyt., s. 24.

³ Tamże, s. 16.

⁴ J. Szczepański, *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970, s. 302.

⁵ Tamże, s. 303-306.

Maria Ziemska utożsamia pojęcie funkcji rodziny z pojęciem jej zadań, wypełnianych na rzecz członków rodziny jak i całego społeczeństwa i wymienia następujące funkcje:

- 1) **prokreacyjna** - dostarczanie nowych członków dla własnej grupy i społeczeństwa, zaspokajanie potrzeb biologicznych męża i żony;
- 2) **produkcyjna** – dostarczanie społeczeństwu pracowników;
- 3) **usługowo-opiekuńcza** – zapewnienie członkom wyżywienia, mieszkania, odzieży, opieka nad dziadkami;
- 4) **socjalizująca** – wzrastanie dziecka w rodzinie, jak i dostosowanie małżonków do siebie;
- 5) **psychohigieniczna** – zapewnienie członkom poczucia stabilizacji, bezpieczeństwa, równowagi emocjonalnej, warunków do rozwoju osobowości, szczególnie dziecka, a także pozostałych członków rodziny⁶.

Z polskich socjologów najwięcej funkcji rodziny wyodrębnia Z. Tyszką. Są to:

- 1) **materialno-ekonomiczna** - obejmująca zaspokajanie materialnych potrzeb członków rodziny. Składnikami jej są cztery podfunkcje: produkcyjna, zarobkowa, gospodarcza i usługowo-konsumpcyjna;
- 2) **opiekuńczo-zabezpieczająca** - polegająca na materialnym i fizycznym zabezpieczeniu członków rodziny w niezbędne do życia środki oraz wspomaganie osób niesprawnych i innych wymagających czasowej lub stałej opieki;
- 3) **prokreacyjna** - jest formą zaspokajania emocjonalno-rodzicielskich potrzeb współmałżonków i reprodukcyjnych potrzeb społeczeństwa;
- 4) **seksualna** - funkcja ta jest społecznie, powszechnie akceptowaną formą współżycia płciowego;
- 5) **legalizacyjno-kontrolna** - polegająca na sankcjonowaniu zachowań i działań uznanych za niewłaściwe poza rodziną, nadzorowaniu postępowania członka rodziny oraz pozostałych członków w celu zapobiegania ewentualnym odstępstwom od norm i wzorów przyjętych w rodzinie za obowiązujące;
- 6) **socjalizacyjna** - wprowadzenie dziecka w świat kultury danego społeczeństwa, przygotowanie do samodzielnego pełnienia ról społecznych oraz wzajemne dostosowanie osobowości małżonków;
- 7) **klasowa** - pochodzenie z danej rodziny wstępnie określa pozycję społeczną członków w strukturze społeczeństwa;
- 8) **kulturalna** - ma na celu zapoznanie młodego pokolenia z dziejami kultury danego społeczeństwa, wpojenie norm i wartości, przekazywanie dziedzictwa kulturowego, dbałość o przeżycia estetyczne;
- 9) **rekreacyjno-towarzyska** - dom rodzinny jako miejsce wypoczynku, dbałość wszystkich członków o dobrą atmosferę w rodzinie i o nawiązywanie kontaktów towarzyskich przez osoby wchodzące w jej skład;

⁶ M. Ziemska, *Rodzina i dziecko*, Warszawa 1980, s. 233-236.

10) emocjonalno-ekspresyjna - wyraża się w zaspokajaniu najważniejszych potrzeb emocjonalnych członków rodziny (miłość, wzajemne oparcie, poczucie bezpieczeństwa, swobodne wyrażanie swojej osobowości)⁷.

Podsumowując, działania wychowawcze rodziny obejmują wiele różnorodnych funkcji. Aby nastąpił prawidłowy proces socjalizacji rodzina musi spełniać następujące zadania:

- zaspokajanie podstawowych biologicznych i psychicznych potrzeb dziecka;
- przekazywanie dzieciom określonego systemu wartości i norm społecznych;
- rodzina stanowi dla dziecka model osobowy i kształtuje wzory zachowań w konkretnych sytuacjach dnia codziennego⁸.

Nie ulega to wątpliwości, że rodzina jest najlepszym środowiskiem wychowawczym dla dziecka. Natomiast z chwilą kiedy przestaje pełnić wymienione funkcje lub realizuje je w sposób ograniczony, doprowadza do dysfunkcji rodziny a później do patologii. Współczesna rodzina polska podlega wielu przeobrażeniom wynikającym ze zmian zachodzących w życiu politycznym, społecznym i gospodarczym. Wyraźnie widać zubożenie poważnej części społeczeństwa, a to ujemnie wpływa na wiele rodzin i pełnione przez nie funkcje. Bywa, iż wymienione czynniki powodują chwilowe zaburzenia w prawidłowym funkcjonowaniu rodziny, a po otrzymaniu wsparcia ze strony społeczeństwa rodzina powraca do równowagi, wówczas ingerencja państwa jest zbędna. Natomiast w przypadku kiedy w rodzinie zaburzenia się pogłębiają i prowadzą do dezorganizacji rodziny jako środowiska opiekuńczo-wychowawczego, konieczna jest interwencja w ochronie dziecka przed negatywnymi zjawiskami zachodzącymi w rodzinie.

⁷ Z. Tyszka, *Socjologia rodziny*, Warszawa 1979, s. 61.

⁸ *Patologie zachowań społecznych – rzeczywistość przełomu wieków XX i XXI. Rodzina dysfunkcyjna – przemoc*, pod. red. K. Dymek-Balcerek, Radom 2000, s. 52-63.

1. Wprowadzenie.

1.1 Aspekty prawne Programu.

Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Kwidzyn na lata 2017 – 2019, został opracowany w oparciu o ustawę z dnia 9 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2016 r. poz. 575 ze zmianami). Zgodnie z art. 176 ww. ustawy do zadań własnych gminy należy:

- 1)** opracowanie i realizacja 3-letnich gminnych programów wspierania rodziny;
- 2)** tworzenie możliwości podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny;
- 3)** tworzenie oraz rozwój systemu opieki nad dzieckiem, w tym placówek wsparcia dziennego, oraz praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych przez:
 - a)** zapewnienie rodzinie przeżywającej trudności wsparcia i pomocy asystenta rodziny oraz dostępu do specjalistycznego poradnictwa,
 - b)** organizowanie szkoleń i tworzenie warunków do działania rodzin wspierających,
 - c)** prowadzenie placówek wsparcia dziennego oraz zapewnienie w nich miejsc dla dzieci;
- 4)** finansowanie:
 - a)** podnoszenia kwalifikacji przez asystentów rodziny,
 - b)** kosztów związanych z udzielaniem pomocy, ponoszonych przez rodziny wspierające w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego;
- 5)** współfinansowanie pobytu dziecka umieszczonego w pieczy zastępczej po 31 grudnia 2011r. odpowiednio:
 - 10% w pierwszym roku pobytu dziecka w pieczy,
 - 30% w drugim roku pobytu dziecka w pieczy zastępczej,
 - 50% w trzecim i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej.
- 6)** sporządzanie sprawozdań rzeczowo-finansowych z zakresu wspierania rodziny oraz przekazywanie ich właściwemu wojewodzie, w wersji elektronicznej, z zastosowaniem systemu teleinformatycznego;
- 7)** prowadzenie monitoringu sytuacji dziecka z rodziny zagrożonej kryzysem lub przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, zamieszkałego na terenie gminy.

Oprócz ww. zadań własnych, gmina realizuje zadania zlecone z zakresu administracji rządowej wynikające z rządowych programów z zakresu wspierania rodziny, zgodnie z wytycznymi przekazywanymi przez wojewodę.

Istnieje zatem obowiązek ustawy przyjęcia przez Radę Gminy Kwidzyn kolejnego programu wspierania rodziny, który wyznacza kierunki działań podejmowanych przez Gminę Kwidzyn na rzecz rodzin zamieszkujących na jej terenie.

Punktem wyjścia do określenia zadań Gminnego Programu Wspierania Rodziny w Gminie Kwidzyn na lata 2017-2019 była analiza danych pozyskanych z Urzędu Gminy Kwidzyn, Sądu Rejonowego w Kwidzynie, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Kwidzynie oraz Gminnego

Ośrodka Pomocy Społecznej w Kwidzynie. Na ich podstawie zidentyfikowane zostały najważniejsze obszary problemowe, które obok słabych stron lokalnego systemu wsparcia, stanowiły punkt wyjścia do opracowania niniejszego Programu.

Zadania przyjęte do realizacji w ramach Gminnego Programu Wspierania Rodziny w Gminie Kwidzyn na lata 2017-2019 są spójne z kierunkami działań zawartych w następujących aktach prawnych:

- ustawa z dnia 09 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2016r., poz. 575 ze zmianami),
- ustawa z dnia 12 marca 2004r. o pomocy społecznej (Dz. U. z 2016r., poz. 930 ze zmianami),
- ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. - Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. z 2015 r. poz. 2082 ze zmianami),
- ustawa z dnia 26 października 1982r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2016r., poz. 487 ze zmianami),
- ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu przemocy w rodzinie (Dz. U. z 2015r., poz. 1390),
- ustawa z dnia 29 lipca 2005r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2016r., poz. 224 ze zmianami),
- ustawa z dnia 28 listopada 2003r. o świadczeniach rodzinnych (Dz. U. z 2016., poz. 1518 ze zmianami),
- ustawa z dnia 08 marca 1990r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2016r., poz. 446 ze zmianami),
- ustawa z dnia 20 kwietnia 2004r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. z 2016r., poz. 645 ze zmianami),
- Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2016-2020.
- Gminny Program Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie na lata 2016-2018.

1.2. Słowniczek.

- 1) **Ustawa** – należy przez to rozumieć Ustawę z dnia 09 czerwca 2011r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2016r., poz. 575 ze zmianami) - określa zasady i formy wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, jak i zasady i formy sprawowania pieczy zastępczej, traktując je jako dopełniające się i wzajemnie powiązane.
- 2) **Program** – należy przez to rozumieć Gminny program wspierania rodziny w Gminie Kwidzyn na lata 2017-2019.
- 3) **Pieczą zastępczą** – oznacza to zespół osób, instytucji oraz działań mających na celu zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadkach niemożności ich sprawowania przez rodziców. Zapewnia pracę z rodziną umożliwiającą powrót dziecka do rodziny lub, gdy jest to niemożliwe, dążenie do przysposobienia dziecka, a w przypadku braku

takiej możliwości, opiekę i wychowanie w środowisku zastępczym. Jej organizatorem jest powiat. Umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej następuje na podstawie orzeczenia sądu. W myśl Ustawy piecza zastępcza jest sprawowana w formie rodzinnej (rodzina zastępcza, Rodzinny Dom Dziecka) i instytucjonalnej (placówka opiekuńczo-wychowawcza).

- 4) Rodzina Wspierająca** – oznacza rodzinę, która przy współpracy z asystentem rodziny pomaga rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych w opiece i wychowaniu dzieci, prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Rodzinę wspierającą ustanawia wójt właściwy ze względu na miejsce zamieszkania tej rodziny, przy czym rodzina ta musi uzyskać pozytywną opinię kierownika ośrodka pomocy społecznej, wydaną na podstawie rodzinnego wywiadu środowiskowego. Wójt może również upoważnić kierownika ośrodka pomocy społecznej do ustanawiania rodziny wspierającej lub zawierania i rozwiązywania z nią umowy określającej zasady zwrotu kosztów związanych z udzieleniem pomocy. Funkcję rodziny wspierającej mogą pełnić osoby z bezpośredniego otoczenia dziecka, które nie były skazane prawomocnym wyrokiem.
- 5) Asystent rodziny** – oznacza osobę wspierającą rodzinę w celu podniesienia kompetencji opiekuńczo – wychowawczych rodziców oraz w zakresie edukacji dotyczącej prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego. W efekcie wspólne działania rodziny, asystenta i pracownika socjalnego przy wsparciu innych instytucji i organizacji mają zapobiec rozpadowi rodziny i umieszczeniu dziecka w pieczy zastępczej. Zadania asystenta rodziny określa art. 15 Ustawy i są to w szczególności:
- 1) opracowanie i realizacja planu pracy z rodziną we współpracy z członkami rodziny, i w konsultacji z pracownikiem socjalnym,
 - 2) opracowanie, we współpracy z członkami rodziny i koordynatorem rodzinnej pieczy zastępczej, planu pracy z rodziną, który jest skoordynowany z planem pomocy dziecku umieszczonemu w pieczy zastępczej,
 - 3) udzielanie pomocy rodzinom w poprawie ich sytuacji życiowej, w tym w zdobywaniu umiejętności prawidłowego prowadzenia gospodarstwa domowego,
 - 4) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów socjalnych,
 - 5) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów psychologicznych,
 - 6) udzielanie pomocy rodzinom w rozwiązywaniu problemów wychowawczych z dziećmi;
 - 7) wspieranie aktywności społecznej rodzin,
 - 8) motywowanie członków rodzin do podnoszenia kwalifikacji zawodowych,
 - 9) udzielanie pomocy w poszukiwaniu, podejmowaniu i utrzymywaniu pracy zarobkowej,
 - 10) motywowanie do udziału w zajęciach grupowych dla rodziców, mających na celu kształtowanie prawidłowych wzorców rodzicielskich i umiejętności psychospołecznych,
 - 11) udzielanie wsparcia dzieciom, w szczególności poprzez udział w zajęciach psychoedukacyjnych,
 - 12) podejmowanie działań interwencyjnych i zaradczych w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa dzieci i rodzin,

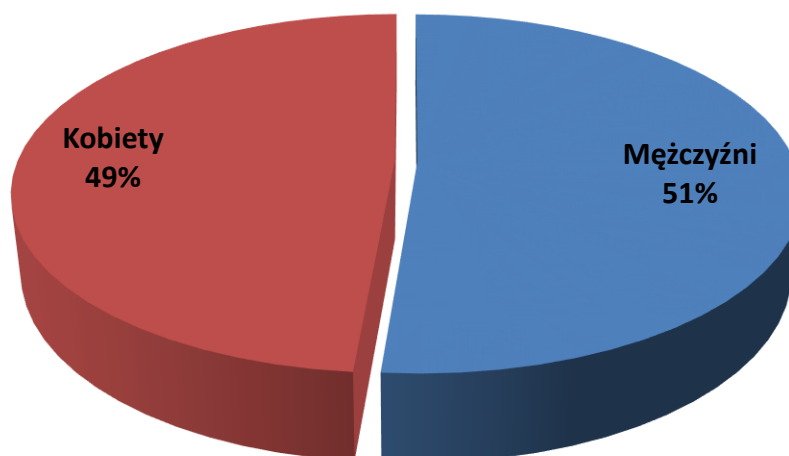
- 13) prowadzenie indywidualnych konsultacji wychowawczych dla rodziców i dzieci,
- 14) prowadzenie dokumentacji dotyczącej pracy z rodziną,
- 15) dokonywanie okresowej oceny sytuacji rodziny, nie rzadziej niż co pół roku, i przekazywanie tej oceny kierownikowi,
- 16) monitorowanie funkcjonowania rodziny po zakończeniu pracy z rodziną,
- 17) sporządzanie, na wniosek sądu, opinii o rodzinie i jej członkach,
- 18) współpraca z jednostkami administracji rządowej i samorządowej, właściwymi organizacjami pozarządowymi oraz innymi podmiotami i osobami specjalizującymi się w działaniach na rzecz dziecka i rodziny,
- 19) współpraca z zespołem interdyscyplinarnym, grupą roboczą lub innymi podmiotami, których pomoc przy wykonywaniu zadań uzna za niezbędną.

2. Diagnoza środowiska lokalnego.

Gmina Kwidzyn jest położona w południowo-wschodniej części województwa pomorskiego na pograniczu Pojezierza Iławskiego i Doliny Dolnej Wisły. Gmina Kwidzyn leży wokół miasta Kwidzyna jednocześnie granicząc ze wszystkimi gminami powiatu kwidzyńskiego tj. gminami: Sadlinki, Gardeja, Ryjewo i Prabuty natomiast jej naturalną granicą od zachodu jest rzeka Wisła. Gmina Kwidzyn składa się z 33 miejscowości, w tym z 28 sołectw.

Z danych pozyskanych z Urzędu Gminy Kwidzyn wynika, że na dzień 31.12.2015r., Gminę zamieszkiwało 11 077 mieszkańców: 5 388 kobiet i 5689 mężczyzn. Wykres Nr 1 prezentuje jak procentowo przedstawia się struktura mieszkańców w podziale na płeć. Wynika z niego, że udział procentowy mężczyzn nieznacznie, bo tylko o 3% przewyższa liczbę kobiet.

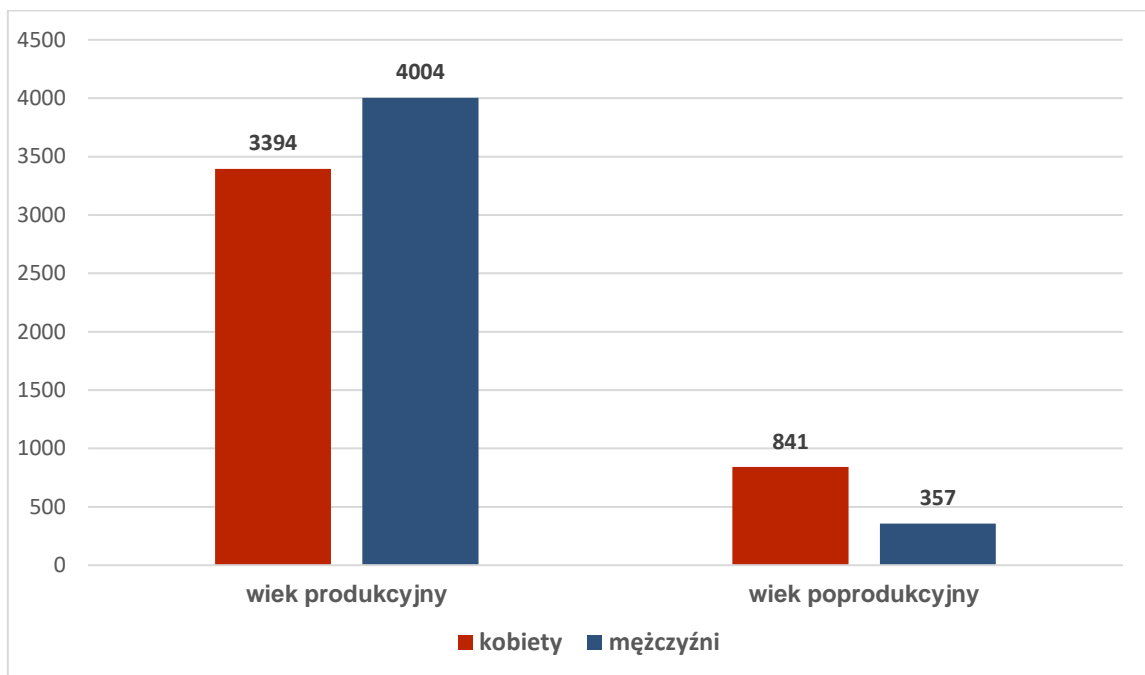
Wykres Nr 1. Procentowa struktura mieszkańców Gminy Kwidzyn w podziale na płeć.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kwidzyn

Najliczniejszą grupą zamieszkującą Gminę Kwidzyn stanowią osoby w wieku produkcyjnym, co przedstawia poniższy Wykres Nr 2. Z zaprezentowanych danych wynika, że Gminę Kwidzyn zamieszkuje najwięcej mężczyzn w przedziale wiekowym 18 - 65 lat (4004 osoby), a najmniejszą grupę stanowią również mężczyźni w przedziale wiekowym 65 lat i więcej (357 osób). Kobiet jest najmniej w przedziale wiekowym 66 lat i więcej (841 osób).

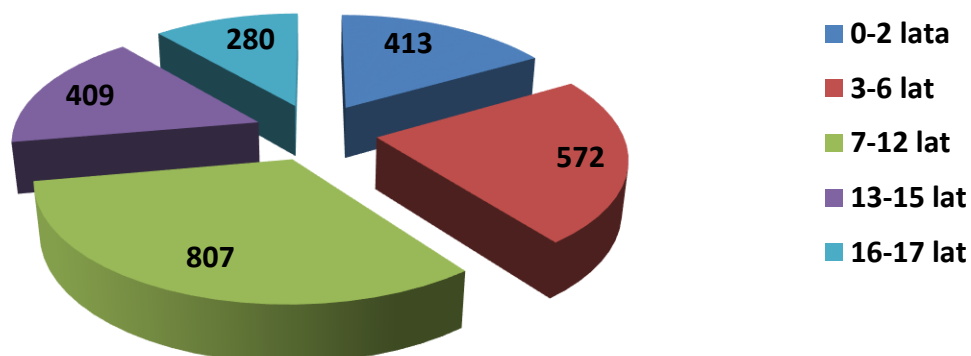
Wykres Nr 2. Ludność Gminy Kwidzyn wg aktywności zawodowej z podziałem na płeć.

Źródło : Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kwidzyn.

W strukturze mieszkańców z podziałem na wiek - małoletni do ukończenia 18 roku życia stanowią 22% wszystkich mieszkańców Gminy Kwidzyn. Strukturę populacji dzieci i młodzieży prezentuje Wykres Nr 3.

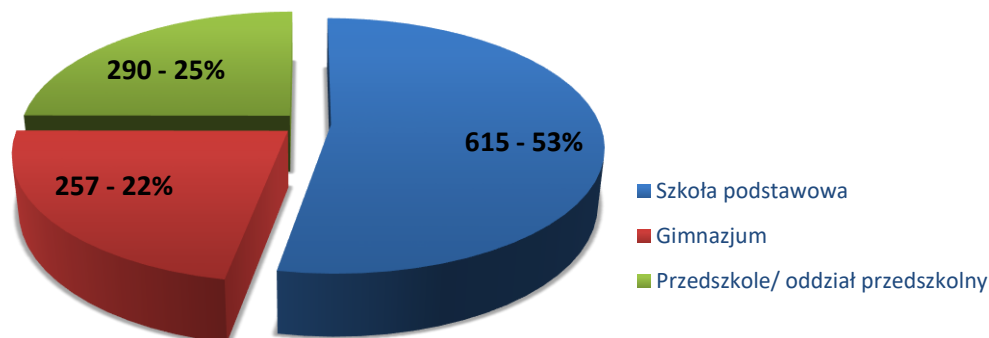
Wykres Nr 3. Struktura populacji dzieci i młodzieży w Gminie Kwidzyn do ukończenia 18 roku życia.

Źródło : Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kwidzyn.

Na terenie Gminy Kwidzyn funkcjonuje 1 przedszkole publiczne, 2 przedszkola niepubliczne, 4 szkoły podstawowe w tym 2 szkoły podstawowe z oddziałami przedszkolnymi oraz 2 gimnazja. Liczbę dzieci uczęszczających do szkół w roku szkolnym 2015/2016 prezentuje Wykres Nr 4. Z jego analizy wynika, że na terenie Gminy Kwidzyn przeważają dzieci w wieku szkolnym - uczęszczające do szkół podstawowych (53%).

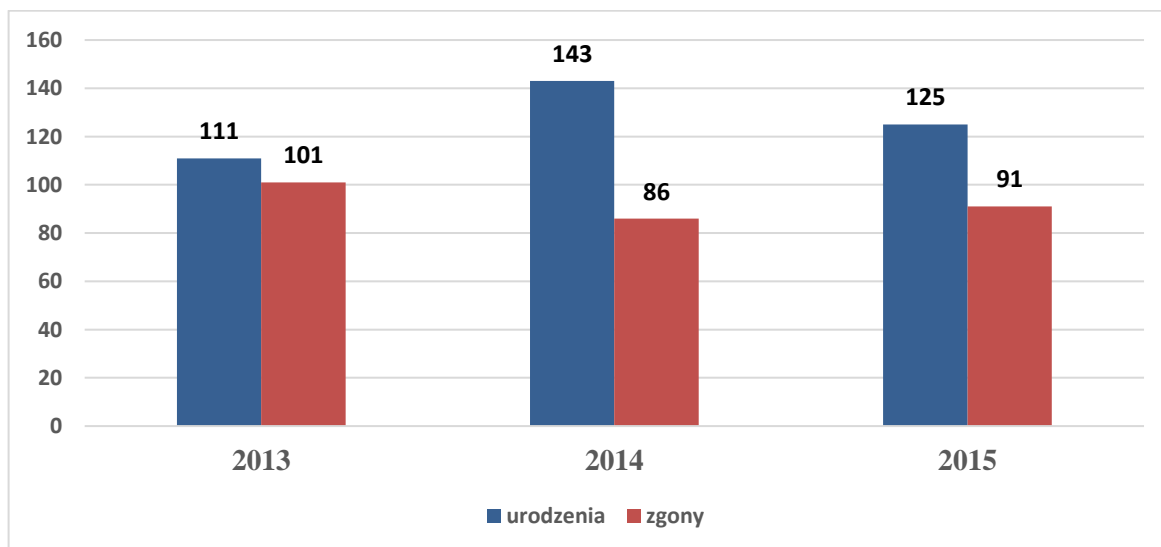
Wykres Nr 4. Liczba dzieci uczęszczających do różnego typu placówek prowadzonych na terenie Gminy Kwidzyn w roku szkolnym 2015/2016.

Źródło : Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kwidzyn.

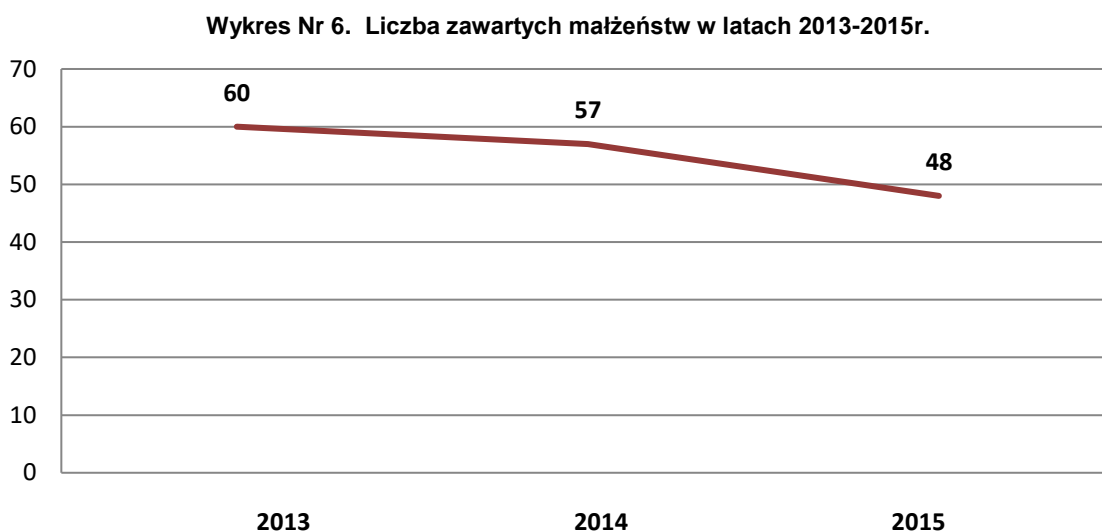
Z analizy liczby urodzeń dzieci wynika, że w 2014r. w porównaniu z rokiem 2013 nastąpił wzrost ilości urodzeń o 32 dzieci, co obrazuje Wykres Nr 5. W ostatnim badanym roku – 2015 wystąpił spadek liczby urodzeń dzieci o 18 co oznacza, że liczba urodzeń w Gminie Kwidzyn nie charakteryzuje się tendencją spadkową czy też wzrostową lecz ma charakter skokowy, podobnie jak w latach ubiegłych.

Wykres Nr 5. Liczba urodzeń dzieci i zgonów mieszkańców w latach 2013-2015r.

Źródło : Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kwidzyn.

Biorąc pod uwagę liczbę zawieranych małżeństw wśród mieszkańców Gminy Kwidzyn - od 2013r. obserwuje się tendencję raczej spadkową co obrazuje Wykres Nr 6. Charakterystycznym zjawiskiem obserwowanym m.in. przez pracowników socjalnych jest wzrost związków pozamałżeńskich, co potwierdzają również badania w skali krajowej. Konsekwencją tego zjawiska jest zwiększająca się liczba dzieci urodzonych ze związków nieformalnych.

Źródło : Opracowanie własne na podstawie danych z Urzędu Gminy Kwidzyn.

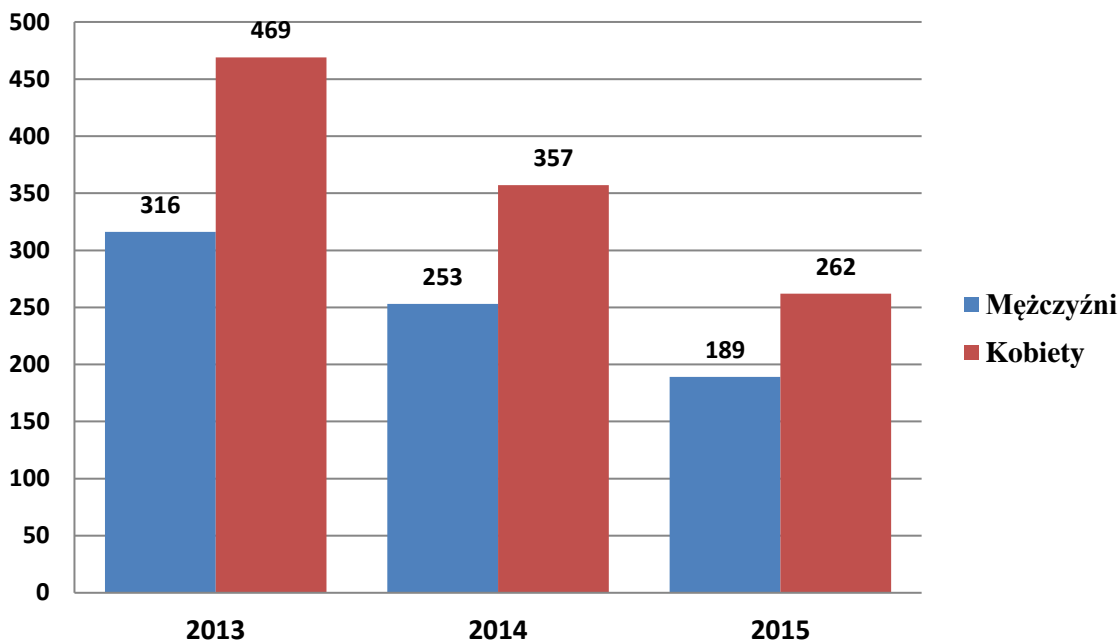
W bardzo wielu rodzinach korzystających z pomocy społecznej poza problemami finansowym występują często inne problemy, w tym z prawidłowym wypełnianiem funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Pracownik socjalny w rodzinach borykających się z wieloma problemami świadczy przede wszystkim pomoc w formie pracy socjalnej. Podczas przeprowadzania wywiadów środowiskowych pracownik socjalny obserwuje rodzinę i interweniuje w razie potrzeby. Bardzo ważna jest ścisła współpraca wszystkich instytucji mających kontakt z daną rodziną, aby w sytuacji stwierdzenia nieprawidłowości odpowiednio reagować i w razie konieczności interweniować.

Spośród problemów, z którymi borykają się rodziny z terenu Gminy Kwidzyn, jednym z najistotniejszych jest bezrobocie. Z danych statystycznych zamieszczonych na stronie Powiatowego Urzędu Pracy w Kwidzynie wynika jednak, że skala zjawiska bezrobocia na terenie Gminy Kwidzyn maleje, co obrazuje Wykres Nr 7. Na koniec grudnia 2015r. zarejestrowanych w Powiatowym Urzędzie Pracy w Kwidzynie było 451 osób z czego 262 to kobiety. W porównaniu do końca grudnia 2014r. liczba bezrobotnych ogółem spadła o 159 osób czyli o 26,1%. Liczba bezrobotnych mężczyzn spadła o 64 osoby (25,3 %), a kobiet o 95 osób czyli o 26,6 %.

Bezrobocie oprócz pogorszenia się sytuacji materialnej rodziny pociąga za sobą cały szereg dalszych problemów: poczucie frustracji i niepewności jutra, pogłębia konflikty wewnątrzrodzinne i przyczynia się do powstawania dewiacyjnych zachowań członków rodziny oraz zjawisk społecznie niepożądanych takich jak: alkoholizm czy narkomania. Dlatego niepokojący jest fakt, że aż 141 osób w tym 115 kobiet zarejestrowanych na dzień 31.12.2015r. to osoby posiadające co najmniej jedno dziecko do 6 roku życia. Dłużej trwająca sytuacja bezrobocia może prowadzić nawet do dezintegracji

rodziny, a należy podkreślić, że aż ponad połowa zarejestrowanych mieszkańców Gminy Kwidzyn to osoby długotrwale bezrobotne (249 osób, w tym 180 kobiet).

Wykres Nr 7. Struktura bezrobocia w Gminie Kwidzyn w latach 2013-2015.

Źródło : Opracowanie własne na podstawie danych ze strony www.bip.pupkwidzyn.pl.

3. Sytuacja rodzin korzystających ze wsparcia Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kwidzynie.

Z analizy danych GOPS Kwidzyn zawartych w rocznych sprawozdaniach z udzielanych świadczeń pieniężnych, w naturze i usługach wynika, że na przestrzeni ostatnich 3 lat – znacznie zmalała liczba rodzin z terenu Gminy Kwidzyn obejmowanych pomocą społeczną co obrazuje Tabela Nr 1. Na koniec 2015r. liczba osób w tych rodzinach stanowiła około 11% ogółu populacji mieszkańców Gminy Kwidzyn. Dla porównania w roku 2012 liczba osób w rodzinach korzystających z pomocy społecznej stanowiła około 15% ogółu populacji mieszkańców Gminy Kwidzyn.

W roku 2015 z pomocy społecznej skorzystało 509 rodzin, to o 77 rodzin mniej niż w 2014 roku i aż o 167 rodzin mniej w porównaniu do roku 2013r. Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej systematycznie maleje z uwagi na spadek bezrobocia w Gminie Kwidzyn co obrazuje Wykres Nr 7. Jak również dzięki dobrze prowadzonej pracy socjalnej. Pracownicy socjalni Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kwidzynie w swojej pracy bardzo duży nacisk kładą na aktywizowanie i motywowanie swoich klientów do podejmowania działań ukierunkowanych na poprawę ich sytuacji życiowej. Współpracują w tym zakresie z wieloma instytucjami i organizacjami, co przynosi efekty w postaci usamodzielnienia się klientów i uniezależnienie od pomocy społecznej.

Tabela Nr 1. Liczba rodzin i osób w rodzinach objęta pomocą GOPS Kwidzyn w latach 2013-2015.

Rok	Liczba rodzin objęta pomocą	Liczba osób w tych rodzinach	Liczba rodzin objęta wyłącznie pracą socjalną	Liczba rodzin objętych kontraktem socjalnym
2013	676	1690	3	28
2014	586	1458	3	10
2015	509	1258	1	30

Źródło: Opracowanie na podstawie MPiPS-03 sprawozdań rocznych z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Kwidzynie.

Proporcjonalnie do spadku rodzin korzystających z pomocy, maleje również liczba rodzin objętych pomocą, a posiadających na utrzymaniu dzieci. Choć nadal ten typ rodzin stanowi znaczną grupę wszystkich świadczeniobiorców - biorąc pod uwagę ostatni badany rok to, aż ponad 41%. Niepokojący jest fakt, że aż 36% rodzin z dziećmi objętych wsparciem to rodziny niepełne. Rodziny wielodzietne (z trojgiem lub więcej dzieci), stanowią ponad 13% ogółu korzystających ze świadczeń.

Typy rodzin objętych pomocą społeczną na terenie Gminy Kwidzyn przedstawia Tabela Nr 2, a także Wykres Nr 8.

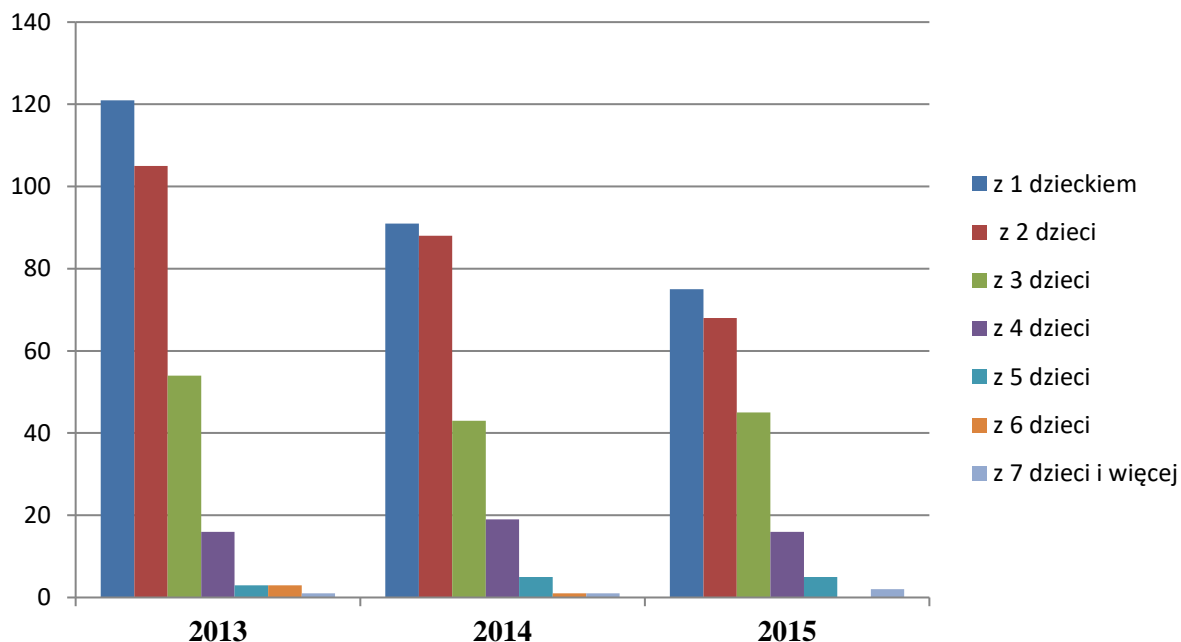
Tabela Nr 2. Typy rodzin z terenu Gminy Kwidzyn objęte pomocą społeczną w latach 2013-2015.

Typ rodziny	2013		2014		2015	
	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
RODZINA Z DZIEĆMI :	303	1182	248	991	211	860
z 1 dzieckiem	121	351	91	266	75	222
z 2 dzieci	105	405	88	344	68	260
z 3 dzieci	54	272	43	211	45	229
z 4 dzieci	16	97	19	116	16	94
z 5 dzieci	3	22	5	35	5	35
z 6 dzieci	3	24	1	8	0	0
z 7 dzieci i więcej	1	11	1	11	2	20
RODZINA NIEPEŁNA :	117	379	102	339	76	265
z 1 dzieckiem	49	110	41	96	30	71
z 2 dzieci	48	160	41	136	26	88

z 3 dzieci	11	50	12	54	13	62
z 4 dzieci i więcej	9	59	8	53	7	44

Źródło: Opracowanie na podstawie MPiPS-03 sprawozdań rocznych z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Kwidzynie.

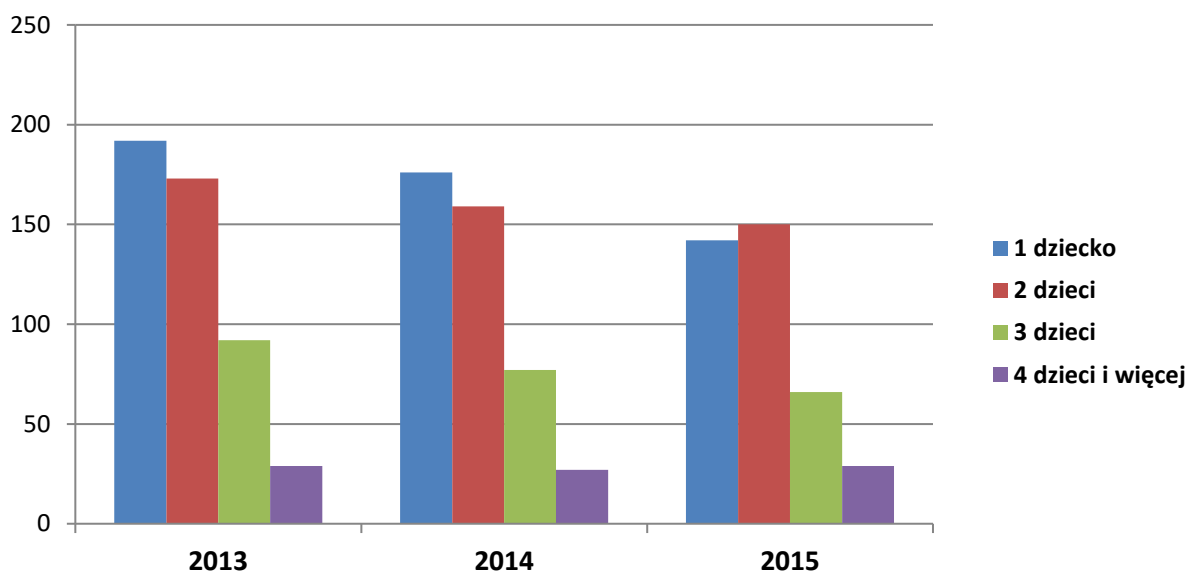
Wykres Nr 8. Rodziny z dziećmi objęte pomocą społeczną w latach 2013-2015.

Źródło: Opracowanie na podstawie MPiPS-03 sprawozdań rocznych z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Kwidzynie.

Wykres Nr 8 prezentuje liczbę rodzin pobierających świadczenia z pomocy społecznej w latach 2013-2015. Wynika z niego, że na terenie Gminy Kwidzyn podobnie jak w ubiegłych latach dominuje model rodziny z jednym, dwojgiem a rzadziej trojgiem dzieci. Potwierdzają to również dane z Wykresu Nr 9 w którym zestawiono liczbę rodzin z dziećmi pobierających zasiłki rodzinne w latach 2013-2015.

Wykres Nr 9. Liczba rodzin z terenu Gminy Kwidzyn pobierających zasiłki rodzinne na 1, 2, 3, 4 i więcej dzieci w latach 2013-2015r.

Źródło: Opracowanie na podstawie sprawozdań kwartalnych z udzielonych rodzinnych w Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kwidzynie.

Z analizy sprawozdań, z których dane zebrano w Tabeli Nr 3 wynika, że główną przyczyną udzielania pomocy przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kwidzynie oprócz ubóstwa jest bezrobocie. Na przestrzeni ostatnich lat można zauważyć, że zgodnie analizą danych ze sprawozdań rocznych, liczba rodzin dotkniętych bezrobociem maleje co jest spójne z ogólną tendencją spadkową tego zjawiska na terenie Gminy Kwidzyn (Wykres Nr 7), jak również w skali krajowej. W 2015r. aż 56% ogółu środowisk korzystających z pomocy to rodziny borykające się z problemem braku zatrudnienia.

Kolejną, znaczną grupą osób korzystających z pomocy społecznej byli klienci uzyskujący pomoc z tytułu niepełnosprawności (37%) i długotrwałej lub ciężkiej choroby (43%). Wśród mieszkańców gminy, w tym u małoletnich do 18 roku życia oraz osób starszych, pracownicy socjalni obserwują zwiększoną liczbę zachorowań na różnego typu jednostki chorobowe, co często prowadzi do zubożenia i nagłego pogorszenia sytuacji bytowej rodzin z uwagi na ponoszenie kosztów zakupu leków i leczenia. W roku 2013 z pomocy społecznej z powodu długotrwałej lub ciężkiej choroby skorzystało 191 rodzin, rok później liczba ta była już o 14 środowisk większa, natomiast w 2015 roku aż 220 środowisk borykało się z tym problemem.

Tabela Nr 3. Powody przyznawania pomocy mieszkańcom Gminy Kwidzyn przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kwidzynie w latach 2013-2015.

Powód trudnej sytuacji życiowej	2013		2014		2015	
	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach	Liczba rodzin	Liczba osób w rodzinach
Ubóstwo	489	1243	471	1202	415	1058
Sieroctwo	0	0	0	0	0	0
Bezdomność	15	16	20	23	16	16

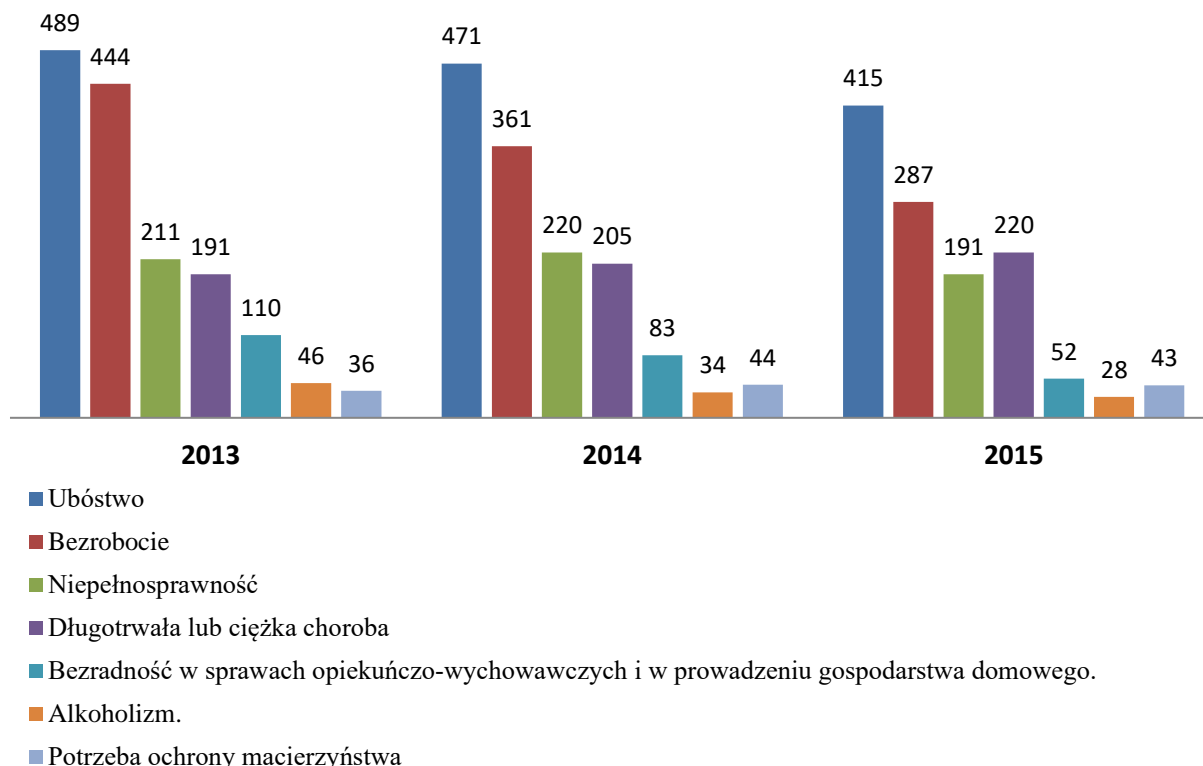
Potrzeba ochrony macierzyństwa w tym: wielodzietność	36	171	44	219	43	222
	21	122	35	194	29	171
Bezrobocie	444	1214	361	1022	287	831
Niepełnosprawność	211	449	220	442	191	371
Długotrwała lub ciężka choroba	191	410	205	468	220	479
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego w tym: - rodziny niepełne - rodziny wielodzietne	110	385	83	296	52	185
	51	164	48	142	28	84
	15	81	12	70	7	43
Przemoc w rodzinie	2	5	7	20	7	26
Potrzeba ochrony ofiar handlu ludźmi	0	0	0	0	0	0
Alkoholizm	46	90	34	55	28	41
Narkomania	0	0	1	1	0	0
Trudności w przystosowaniu do życia po zwolnieniu z Zakładu Karnego	9	13	0	0	6	14
Zdarzenie losowe	0	0	2	3	1	2
Sytuacja kryzysowa	0	0	2	4	0	0

Źródło: Opracowanie na podstawie MPiPS-03 sprawozdań rocznych z udzielonych świadczeń pomocy społecznej – pieniężnych, w naturze i usługach w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Kwidzynie.

Problemy opiekuńczo-wychowawcze dotyczą większości jak nie wszystkich rodzin z dziećmi i wynikają z naturalnych faz rozwoju człowieka. Trudności te jednak większość rodzin potrafi pokonać samodzielnie, wykorzystując własne zasoby i możliwości, a także korzystając z powszechnie dostępnych usług i wsparcia instytucji. Istnieją jednak rodziny, które z racji doświadczanych problemów oraz posiadanych deficytów, nie są w stanie prawidłowo wypełniać funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz sprawować władzę rodzicielską.

Dane ze sprawozdań wskazują, że systematycznie maleje liczba rodzin zamieszkujących Gminę Kwidzyn, które korzystają z pomocy z powodu bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, co obrazuje Wykres Nr 10. Jest to spowodowane prawdopodobnie dzięki skutecznej pracy asystentów rodzin, którzy wspierają rodziny w wypełnianiu funkcji opiekuńczo – wychowawczej oraz edukują w zakresie prowadzenia gospodarstw domowych.

Wykres Nr 10. Główne powody przyznawania pomocy mieszkańcom Gminy Kwidzyn przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kwidzynie w latach 2013-2015.

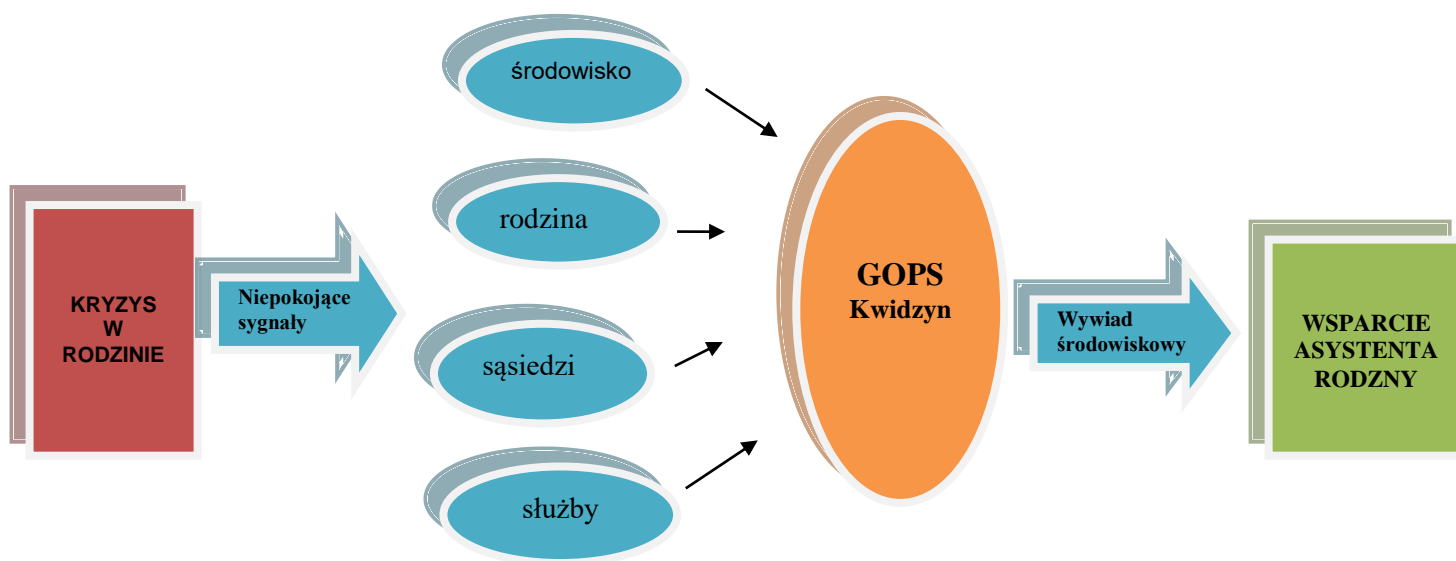
Źródło: Opracowanie na podstawie MPiPS-03 sprawozdań rocznych z udzielonych świadczeń pomocy społecznej - pieniężnych, w naturze i usługach w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej w Kwidzynie.

Reasumując, okolicznościami generującymi trudności życiowe podopiecznych GOPS są w pierwszej kolejności ubóstwo, bezrobocie, długotrwała lub ciężka choroba, niepełnosprawność, bezradność w sprawach opiekuńczo - wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego, potrzeba ochrony macierzyństwa w tym: wielodzietność oraz alkoholizm. Nierzadko rodziny borykają się z kilkoma problemami, które zakłócają prawidłowe ich funkcjonowanie, obniżają poziom życia i często są źródłem niepożądanych zachowań takich jak przemoc oraz mogą prowadzić do marginalizacji i wykluczenia społecznego członków rodzin.

Biorąc pod uwagę powyższe czynniki, mogące stanowić przyczynę dezintegracji rodziny i zagrożenie umieszczenia dzieci w pieczy zastępczej, ustawodawca wprowadził stanowisko asystenta rodziny, które w Gminie Kwidzyn funkcjonuje od maja 2012r.

Pracownik socjalny po dokonaniu analizy sytuacji rodziny i przeprowadzeniu wywiadu środowiskowego i stwierdzeniu występowania trudności opiekuńczo – wychowawczych - wnioskuje do kierownika Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kwidzynie o przydzielenie rodzinie asystenta rodziny. W 2013 r. pracownicy złożyli 6 takich wniosków, w 2014r. – 12, a w 2015r. – 8. Praca z asystentem rodziny zawsze odbywa się za jej zgodą.

Rysunek Nr 1. Schemat przyznawania rodzinie pomocy w formie wsparcia asystenta rodziny.

Źródło: Opracowanie własne.

Zgodnie z Ustawą liczba rodzin, z którymi jeden asystent rodziny może w tym samym czasie prowadzić pracę, jest uzależniona od stopnia trudności wykonywanych zadań, jednak nie może przekroczyć 15.

W latach 2013-2015 Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kwidzynie zatrudniał na podstawie umów o świadczenie usług oraz umów o pracę dwóch asystentów rodziny, którzy prowadzili pracę z rodzinami przeżywającymi trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz z rodzinami których dzieci z różnych przyczyn zostały umieszczone poza rodziną – w rodzinnej bądź instytucjonalnej pieczy zastępczej.

Na przestrzeni ubiegłych lat zaobserwowano, że asystenci rodziny zakańczają pracę z co raz większą liczbą rodzin, co obrazuje Tabela Nr 4 i Wykres Nr 11. Najczęstszym powodem zakończenia współpracy jest osiągnięcie celów zawartych w planach pracy, które są sporządzane we współpracy z członkami rodziny i w konsultacji z pracownikami socjalnymi. Biorąc pod uwagę powyższe, potrzeba wsparcia asystenta ustaje wraz z osiągnięciem przez rodzinę umiejętności samodzielnego, prawidłowego wypełniania funkcji opiekuńczo – wychowawczych.

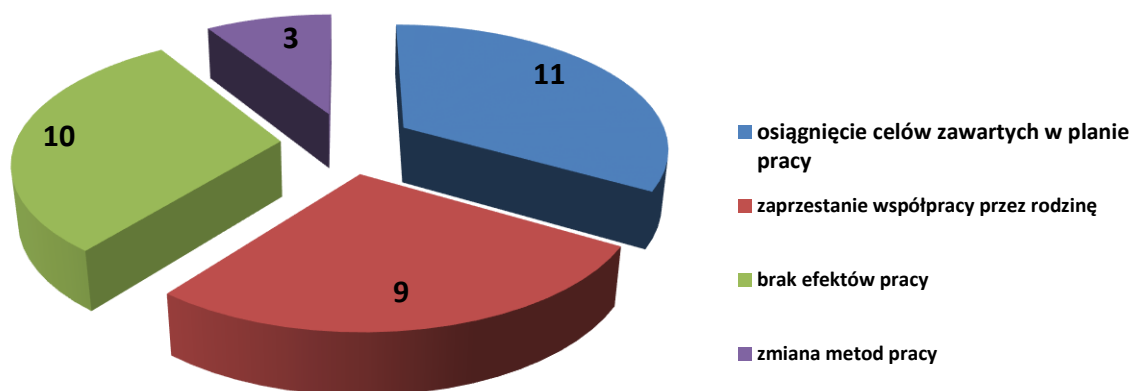
Tabela Nr 4. Liczba rodzin z Gminy Kwidzyn objętych wsparciem asystenta rodziny i przyczyny zakończenia pracy z rodziną w latach 2013-2015.

	2013	2014	2015
Liczba asystentów:	2	2	2
Rodziny objęte wsparciem asystenta:	24	25	22
Liczba rodzin z którymi zakończono pracę z tego:	9	10	14
ze względu na osiągnięcie celów:	3	2	6
ze względu na zaprzestanie współpracy przez rodzinę:	3	5	1
ze względu na brak efektów:	3	2	5
Ze względu na zmianę metod pracy:	0	1	2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań GOPS Kwidzyn.

Drugim najczęstszym powodem zakańczania współpracy asystenta rodziny jest brak efektów pracy, czego powodem jest zazwyczaj m.in. wyuczona bezradność rodzin, nieprawidłowe wzorce wyniesione z domu rodzinnego i niechęć do zmiany postawy oraz trybu życia np. niepodejmowanie terapii odwykowej. Każdorazowo po zakończeniu pracy, asystent monitorował rodziny przez okres 6 miesięcy, aby stwierdzić stabilność funkcjonowania rodziny oraz trwałość pozytywnej zmiany postawy rodziców.

Wykres Nr 11. Przyczyny zakończenia pracy z rodziną przez asystenta rodziny w latach 2013-2015.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie sprawozdań GOPS Kwidzyn.

Większość rodzin objętych wsparciem asystentów jest jednocześnie Postanowieniem Sądu poddana nadzorom kuratorów nad wykonywaniem władzy rodzicielskiej. Sprawowanie nadzorów posiada wiele cech wspólnych z pracą asystenta rodziny. Przede wszystkim jest ono nastawione na uzyskanie pozytywnych zmian w osobowości podopiecznego, ale przy jego świadomym udziale. Kurator pomaga, udziela wsparcia i motywuje do podejmowania zadań, ale nie wyręcza podopiecznego. Kuratorzy sądowi działając na terenie Gminy Kwidzyn obejmują nadzorem

kuratorskim zarówno osoby dorosłe czyli sprawują nadzór nad wykonywaniem przez rodziców władzy rodzicielskiej jak i nad nieletnimi prowadząc pracę resocjalizacyjną.

Z informacji uzyskanych z Zespołu Kuratorów Rodziny Sądu Rejonowego w Kwidzynie Wydział III Rodziny i Nieletnich wynika, że na terenie Gminy Kwidzyn z powodu ograniczenia władzy rodzicielskiej kuratorzy sądowi wykonywali:

- w 2013r. – 42 nadzory (72 małoletnich w rodzinach),
- w 2014r. – 27 nadzorów (44 małoletnich w rodzinach),
- w 2015r. – 30 nadzorów (58 małoletnich w rodzinach).

Liczba nieletnich oddanych pod nadzór kuratora z terenu Gminy Kwidzyn wyniosła w 2013r. – 22 nadzory, w 2014r. – 23 nadzory, a w 2015r. spadła do 17 nadzorów.

4. Diagnoza pieczy zastępczej.

Organizacja pieczy zastępczej jest obowiązkiem powiatu i jest sprawowana w przypadku niemożności zapewnienia opieki i wychowania przez rodziców. Z danych uzyskanych z Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie z siedzibą w Kwidzynie wynika, że spada liczba dzieci umieszczanych w pieczy zastępczej, co obrazuje Tabela Nr 5.

Tabela Nr 5. Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w latach 2013-2015.

	2013	2014	2015
Liczba dzieci umieszczonych w rodzinach zastępczych w tym:	13	3	3
spokrewnionych	4	0	2
niezawodowych	4	0	0
zawodowych	2	2	1
zawodowych specjalistycznych	0	0	0
zawodowych pełniących funkcję pogotowia rodzinnego	0	0	0
Liczba dzieci umieszczonych w Rodzinnych Domach Dziecka	3	1	0
Liczba dzieci umieszczonych w placówkach opiekuńczo - wychowawczych	2	4	1

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Powiatowego centrum Pomocy Rodzinie w Kwidzynie.

Realizacja założeń niniejszego Programu powinna doprowadzić do dalszego ograniczania zjawiska umieszczania dzieci poza rodziną biologiczną oraz jednocześnie do skuteczniejszej pracy z rodzicami nad przywróceniem prawidłowych funkcji rodziny i w konsekwencji powrotu dzieci do rodziny biologicznej. W 2013r. powróciło do domu troje małoletnich, w 2014r. żadne z dzieci, a w 2015r., aż pięcioro dzieci powróciło do rodzin biologicznych, Troje małoletnich zostało w ubiegłym roku zaadoptowanych.

W ramach obowiązków wynikających z Ustawy, Gmina Kwidzyn w ubiegłych latach ponosiła wydatki na opiekę i wychowanie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej, co obrazuje poniższa Tabela Nr 6.

Tabela Nr 6. Wydatki na opiekę i wychowanie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej poniesione przez Gminę Kwidzyn w latach 2013-2015.

rok	2013	2014	2015
kwota	16 421 zł	52 698 zł	95 733 zł
liczba dzieci za które Gmina Kwidzyn ponosiła wydatki	20	16	21

Źródło: Sprawozdania z działalności Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kwidzynie.

Wzrost powyższych wydatków każdego roku wynika z przepisów Ustawy. Gmina właściwa ze względu na miejsce zamieszkania dziecka przed umieszczeniem go po raz pierwszy w pieczy zastępczej ponosi wydatki na jego opiekę i wychowanie. w wysokości 10 % w pierwszym roku pobytu, 30% w drugim roku pobytu i 50% w trzecim roku i następnych latach pobytu dziecka w pieczy zastępczej. Wydatki na utrzymanie dzieci w pieczy zastępczej mają tendencję wzrostową i ta tendencja utrzyma się i Gmina Kwidzyn będzie ponosić z tego tytułu coraz większe wydatki, gdyż pobyt większości dzieci współfinansowany jest już w wysokości 50%.

W związku z powyższym, działania wspierające w utrzymaniu pełnej rodziny wskazane są zarówno ze względów społecznych, jak i ekonomicznych, gdyż służą obniżeniu kosztów gminy związanych z pobytem dziecka w pieczy zastępczej.

5. Organizacja lokalnego systemu wsparcia rodziny.

Poniższa Tabela Nr 7 przedstawia instytucje publiczne i niepubliczne, w tym organizacje pozarządowe świadczące usługi na rzecz rodzin i dzieci, których siedziby położone są na terenie gminy jak i miasta Kwidzyna.

Tabela Nr 7. Organizacja lokalnego systemu wsparcia rodziny.

PODMIOT	ADRES
Urząd Gminy Kwidzyn (UG)	ul. Grudziądzka 30, 82-500 Kwidzyn
Gminny Ośrodek Kultury w Kwidzynie (GOK)	ul. Grudziądzka 30, 82-500 Kwidzyn
Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kwidzynie (GOPS)	ul. 11 Listopada 27/4, 82-500 Kwidzyn
Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Kwidzynie (PCPR)	ul. ul. Grudziądzka 30, 82-500 Kwidzyn

Zespół Kuratorskiej Służby Sądowej przy Sądzie Rejonowym w Kwidzynie (SR)	ul. Kościuszki 30A, 82-500 Kwidzyn
Komenda Powiatowa Policji w Kwidzynie (KPP)	ul. Kościuszki 30, 82-500 Kwidzyn
Gminny Zespół Interdyscyplinarny do spraw przeciwdziałania przemocy w rodzinie (GZI)	ul. 11 Listopada 27/4, 82-500 Kwidzyn
Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych (GKRPA)	ul. Grudziądzka 30, 82-500 Kwidzyn
Poradnia Psychologiczno – Pedagogiczna (PPP)	ul. Grudziądzka 8, 82-500 Kwidzyn
Ośrodek Interwencji Kryzysowej w Kwidzynie Fundacji Edukacji i Rozwoju FLOW (OIK)	ul. Chopina 26, 82-500 Kwidzyn
Przychodnia Leczenia Uzależnień w Kwidzynie (PLU)	ul. Warszawska 18, 82-500 Kwidzyn
Szkoła Podstawowa w Korzeniewie	Korzeniewo, ul. Kwidzyńska 20, 82-500 Kwidzyn
Szkoła Podstawowa w Rakowcu	Rakowiec, ul. Szkolna 2, 82-500 Kwidzyn
Szkoła Podstawowa w Janowie	Janowo 82, 82-500 Kwidzyn
Szkoła Podstawowa w Tychnowach	Tychnowy 81, 82-500 Kwidzyn
Gimnazjum w Liczu	Licze 34, 82-500 Kwidzyn
Gimnazjum w Nowym Dworze	Nowy Dwór 13, 82-500 Kwidzyn
Przedszkole w Korzeniewie	Korzeniewo, ul. Kwidzyńska 24, 82-500 Kwidzyn
Niepubliczne Przedszkole „Słoneczko” w Marezie	Mareza, ul. Długa 19, 82-500 Kwidzyn
Niepubliczne Przedszkole „GAMA” w Rakowcu	Akowiec, ul. Polna 2, 82-500 Kwidzyn
Przychodnia podstawowej opieki zdrowotnej w Tychnowach	Tychnowy 18, 82-500 Kwidzyn
Przychodnia podstawowej opieki zdrowotnej w Pastwie	Pastwa 25, 82-500 Kwidzyn
Niepubliczne Zakłady Opieki Zdrowotnej w Rakowcu	Sportowa 2, 82-500 Kwidzyn
Świetlice kulturalno – oświatowe	Brokowo, Gniewskie Pole, Gurcz, Kamionka, Mareza (2 świetlice), Pastwa, Pawlice, Podzamcze, Rakowiec, Rozpędziny, Lipianki, Dubiel, Tychnowy, 82-500 Kwidzyn
Stowarzyszenie „Klub Abstynenta”	ul. Odrowskiego 10, 82-500 Kwidzyn

Stowarzyszenie Pomorskie Centrum Terapeutyczno- Prawne „Interios”	ul. Chopina 26, 82-500 Kwidzyn
Parafie	Rakowiec, Janowo, Tychnowy, Pastwa

Powyższe instytucje i organizacje posiadają następujące zasoby kadrowe:

- pracownicy socjalni,
- asystenci rodziny,
- koordynatorzy rodzinnej pieczy zastępczej,
- kuratorzy sądowi i społeczni,
- dzielnicowi,
- psychologicy,
- pedagodzy,
- instruktorzy terapii,
- terapeuci,
- pełnomocnik Wójta ds. Rozwiązywania Problemów Społecznych,
- członkowie Gminnego Zespołu Interdyscyplinarnego do spraw przeciwdziałania przemocy w rodzinie,
- członkowie Gminnej Komisji Rozwiązywania Problemów Alkoholowych,
- kadra pedagogiczna placówek oświatowych,
- lekarze i pielęgniarki środowiskowe,
- animatorzy kultury,
- pracownicy pierwszego kontaktu,
- sołtysi,
- księża.

Istniejący system wspiera rodziny z terenu Gminy Kwidzyn w rozwiązywaniu problemów i wypełnianiu jej podstawowych funkcji. Jednakże wymagane jest, aby rozwijać i doskonalić współdziałanie lokalnych podmiotów na rzecz rodziny, gdyż tylko w ten sposób możliwa jest gwarancja skuteczności podejmowanych działań w zakresie realizacji zadań. Reasumując od wykwalifikowanej kadry i wzajemnej współpracy zależy sukces realizacji niniejszego Programu.

6. Analiza SWOT.

Tabela Nr 8 przedstawia analizę mocnych i słabych stron lokalnej sytuacji społecznej, a także jej szans i zagrożeń. Analiza SWOT to jedna z najpopularniejszych technik analitycznych, służąca do porządkowania informacji. Bywa stosowana we wszystkich obszarach planowania strategicznego jako uniwersalne narzędzie etapu analizy strategicznej. Analiza została stworzona w oparciu o materiały wypracowane podczas spotkania warsztatowego z przedstawicielami różnych grup społecznych, podczas opracowywania Gminnej Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2016-2020.

Tabela Nr 8 Analiza SWOT sytuacji społecznej Gminy Kwidzyn.

Czynniki wewnętrzne	
Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> — dobry poziom zabezpieczenia w ramach systemu pomocy społecznej i wspierania rodziny (asystentura rodzin, pomoc finansowa i rzeczowa), — dobrze działająca sieć świetlic kulturalno – oświatowych zachęcających do spędzania czasu w sposób aktywny i konstruktywny, — realizacja programów profilaktycznych, w tym prozdrowotnych adresowanych głównie do dzieci, młodzieży oraz rodziców, — dostęp do wypożyczalni sprzętu rehabilitacyjnego oraz Warsztatów Terapii Zajęciowej, — zapewnienie poradnictwa psychologicznego w Gminnym Ośrodku Pomocy Społecznej, — coraz szersza oferta zajęć sportowo-kulturalnych, nowe zajęcia aktywnego spędzania czasu, — aktywne organizacje pozarządowe wspierają mieszkańców w ramach współpracy finansowej i niefinansowej, w tym we współpracy z władzami samorządowymi, — poszerzająca się oferta działań na rzecz seniorów (spotkania międzypokoleniowe, prelekcje, nauka języków obcych, kursy komputerowe dla seniorów; wycieczki, zajęcia sportowe i rekreacja), — wysoka aktywność szkół w zakresie działania na rzecz uczniów (pozyskiwanie grantów, autorskie programy profilaktyczne, szkolenia dla rodziców i nauczycieli, komputeryzacja, zajęcia pozalekcyjne, wolontariat szkolny), — edukacyjna działalność bibliotek i świetlic szkolnych, — gotowość do budowania systemu efektywnej komunikacji z mieszkańcami, — budowanie coraz lepszej współpracy między instytucjami, — tworzenie lokalnych ciał samorządowych (Młodzieżowej Rady Gminy, Funduszu Sołectkiego). 	<ul style="list-style-type: none"> — słaba komunikacja z mieszkańcami na temat dostępnych form wsparcia i instytucji na terenie Gminy, w tym uwzględniający ograniczony dostęp do Internetu, — brak ogólnie gminnych kampanii i zajęć skierowanych do wszystkich mieszkańców dot. profilaktyki zdrowotnej i uzależnień, — niewystarczająca infrastruktura w zakresie wsparcia osób wykluczonych lub zagrożonych wykluczeniem społecznym – brak placówki wsparcia dziennego, mieszkań socjalnych i chronionych, schronienia dla ofiar przemocy, miejsc w ośrodkach leczenia uzależnień, — brak systemowego wsparcia rodziny np. budowania wzorców pozytywnych zachowań, — brak systemowych rozwiązań dotyczących wsparcia osób i rodzin wymagających specjalistycznego wsparcia, — brak wystarczającej infrastruktury i programów propagujących zdrowy styl życia (brak zajęć korekcyjnych i badań profilaktycznych, przesiewowych, — niewystarczająca ilość zajęć pozalekcyjnych i doradztwa zawodowego po gimnazjum, — zarejestrowane osoby bezrobotne charakteryzują się niskim poziomem kwalifikacji, — brak podmiotów ekonomii społecznej, — brak propagowania wolontariatu i pomocy sąsiedzkiej, — mała ilość miejsc aktywnego wypoczynku, — brak monitoringu problemu uzależnień i nowych zagrożeń; mała aktywność społeczna w zakresie edukacji, profilaktyki uzależnień (ograniczona tylko do szkół), — brak centralnego ośrodka sportu i propagowania aktywnego spędzania czasu (np. mapy turystycznej).
Czynniki zewnętrzne	
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> — wzrost świadomości społecznej dotyczącej problemów zdrowotnych i konieczności stosowania działań profilaktycznych, 	<ul style="list-style-type: none"> — wzrost dostępności substancji psychoaktywnych dla dzieci i młodzieży oraz pojawienie się nowych rodzajów uzależnień,

<ul style="list-style-type: none"> — dalszy rozwój oferty sportowej i kulturalnej, — dalszy rozwój oferty edukacyjnej, — dostępność środków unijnych służących rozbudowie infrastruktury jak i na działania miękkie, — wykorzystywanie możliwości związanych z rozwojem społeczeństwa informacyjnego; — dalszy rozwój trzeciego sektora, działającego na terenie gminy, — rozwój współpracy pracowników pomocy społecznej z instytucjami sektora publicznego, organizacjami społecznymi i lokalną wspólnotą, — zwiększająca się świadomość rodziców i sprzedawców napojów alkoholowych co do zagrożenia uzależnieniami, — realizacja wspólnych przedsięwzięć samorządu i organizacji społecznych na rzecz rozwoju społeczeństwa obywatelskiego, — coraz szersza oferta instytucji rynku pracy adresowana do osób bezrobotnych. 	<ul style="list-style-type: none"> — negatywne postawy wynikające z zaniku wzorców wychowawczych w rodzinach, — zmieszanie się środków na realizację działań pomocy społecznej, przy jednoczesnym wzroście zadań oraz niewielkim wzroście zatrudnienia, — społeczna akceptacja pracy na „czarno” i korzystania z pomocy społecznej, — coraz mniejsze nakłady na opiekę zdrowotną przez NFZ, — częste zmiany i brak przejrzystości przepisów prawa, — nowy problem społeczny jakim jest eurosieroctwo, — brak środków na rozwój kultury i sportu, — brak sponsoringu na działalność kulturalną ze strony lokalnego biznesu, — izolacja społeczna mieszkańców z racji na problem dostępności i uzależnienia od Internetu, — rozluźnienie więzi rodzinnych i lokalnych, — narastanie zjawiska wyuczonej bezradności.
---	--

Źródło: Gminna Strategia Rozwiązywania Problemów Społecznych na lata 2016-2020.

Z przedstawionej analizy wynika, że niewątpliwym zasobem lokalnego systemu wsparcia rodziny jest jego różnorodność, która stanowi niezbędną podstawę do rozwoju kompleksowej oferty usług dla rodzin z dziećmi. Równocześnie występują pewne luki i niedoskonałości w oferowanym rodzinom wsparciu, które należałoby zniwelować poprzez realizację zadań wynikających z Programu.

7. Cel i odbiorcy Programu.

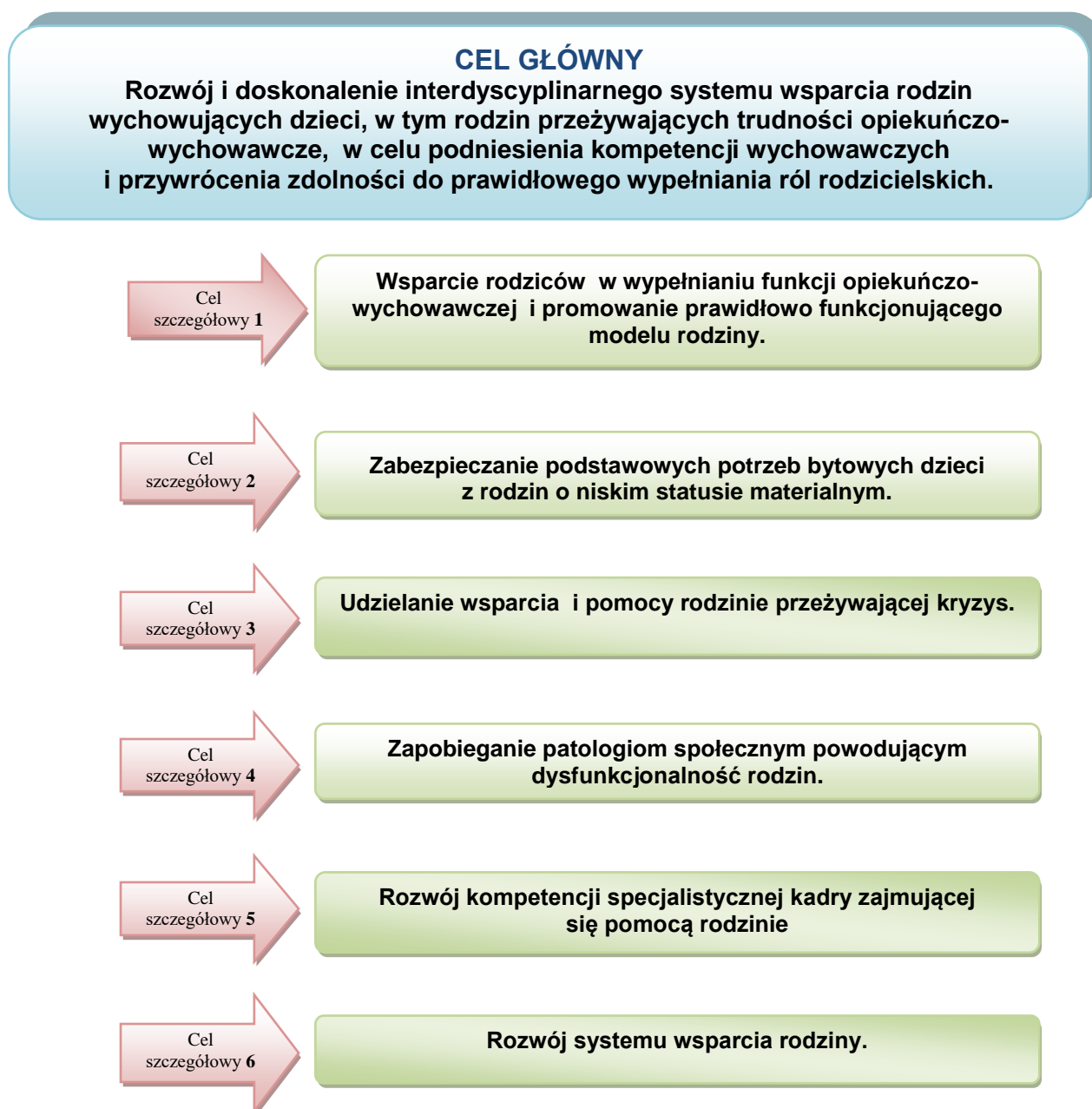
Głównym celem Programu jest rozwój i doskonalenie interdyscyplinarnego systemu wsparcia rodzin wychowujących dzieci, w tym rodzin przeżywających trudności opiekuńczo-wychowawcze w celu podniesienia kompetencji wychowawczych i przywrócenia zdolności do prawidłowego wypełniania ról rodzicielskich. Adresatami Programu są rodziny z dziećmi zamieszkujące na terenie Gminy Kwidzyn, a w szczególności rodziny przeżywające trudności opiekuńczo-wychowawcze oraz rodziny, których dzieci zostały umieszczone w pieczy zastępczej.

8. Cele szczegółowe i zadania Programu.

Główną koncepcją i bazą, które zdecydowały o rodzaju podejmowanych w ramach Programu zadań, były już posiadane zasoby lokalnego systemu wsparcia rodziny, które należy rozwijać, udoskonalać i dostosowywać do wciąż zmieniającej się rzeczywistości. Zaproponowane w Programie działania stanowią kontynuację działań zawartych w Gminnym Programie Wspierania Rodziny w Gminie Kwidzyn na lata 2014 – 2016 oraz rozwinięcie I Celu Strategicznego zawartego w Strategii Rozwiązywania Problemów Społecznych w Gminie Kwidzyn.

Program zakłada realizację sześciu celów szczegółowych, które wymagają podejmowania działań w celu rozwoju istniejącego już w Gminie Kwidzyn systemu wspierania rodziny.

Rysunek Nr 2. Cel główny i cele szczegółowe Programu.

Źródło: Opracowanie własne.

9. Koordynacja Programu i czas realizacji.

Koordinatorem Gminnego Programu Wspierania Rodziny w Gminie Kwidzyn jest Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kwidzynie. Realizacja Programu została zaplanowana na lata 2017-2019.

10. Harmonogram Programu.

Harmonogram realizacji Programu został przedstawiony w formie Tabeli Nr 9.

Tabela Nr 9. Harmonogram Programu.

CELE SZCZEGÓŁOWE	Zadania	Podmiot odpowiedzialny	Termin realizacji	Wskaźniki
1. Wsparcie rodziców w wypełnianiu funkcji opiekuńczo- wychowawczej i promowanie prawidłowo funkcjonującego modelu rodziny.	1. Realizacja programów podnoszących kompetencje opiekuńczo – wychowawcze rodziców.	UG, placówki oświatowe, GOK, PCPR.	2017-2019	- liczba programów, - liczba osób objętych programami.
	2. Integracja rodzin i umacnianie więzi poprzez organizowanie różnorodnych form spędzania czasu wolnego rodziców z dziećmi.		2017-2019	- liczba przeprowadzonych imprez, festynów, spotkań okolicznościowych.
	3. Wspieranie rodziców w wychowaniu i edukacji oraz zagospodarowaniu czasu wolnego dzieci i młodzieży.	GOK, placówki oświatowe	2017-2019	- liczba dzieci uczęszczających do świetlic. - Liczba dzieci korzystających z oferty placówek wsparcia dziennego.
	4. Prowadzenie pracy socjalnej pod kątem edukacji rodzin w zakresie prawidłowego wypełniania ich funkcji.	GOPS	2017-2019	- liczba rodzin z dziećmi objęta pomocą społeczną.
	5. Rozwijanie systemu ulg skierowanych do rodzin wielodzietnych.	UG	2017-2019	- liczba rodzin objętych Kartą Dużej Rodziny.
2. Zabezpieczanie podstawowych potrzeb bytowych dzieci z rodzin o niskim statusie materialnym.	1. Świadczenie pomocy społecznej rodzinom wychowującym dzieci, które posiadającym trudne warunki materialne.	GOPS	2017-2019	-liczba rodzin objętych wsparciem.
	2. Zapewnianie dzieciom i młodzieży posiłków w szkołach i przedszkolach.	GOPS, Placówki oświatowe	2017-2019	-liczba dzieci i młodzieży objętych dożywianiem.
	3. Pomoc w wyposażeniu dzieci i młodzieży w podręczniki, artykuły szkolne, pomoce naukowe, odzież i obuwie sportowe oraz dofinansowanie do dojazdów do szkół.	GOPS, Placówki oświatowe	2017-2019	- liczba dzieci i młodzieży, którym udzielono pomocy.

	4. Zgłaszanie rodzin do projektów, których celem jest wsparcie materialne rodzin z dziećmi.	GOPS, placówki oświatowe	2017-2019	- liczba rodzin, którym udzielono pomocy.
3. Udzielanie wsparcia i pomocy rodzinie przeżywającej kryzys.	1. Udzielanie rodzinom pomocy w formie wsparcia asystenta rodziny i prowadzenie monitoringu sytuacji dziecka po zakończeniu współpracy z asystentem rodziny.	GOPS	2017-2019	- liczba rodzin objętych wsparciem asystenta rodziny, -liczba opracowanych planów pracy asystenta z rodziną. - liczba rodzin objętych monitoringiem.
	2. Udzielanie rodzinom pomocy przez pracowników socjalnych.	GOPS	2017-2019	- liczba rodzin z dziećmi objętych pracą socjalną.
	3. Udzielanie rodzinom pomocy przez rodziny wspierające.	GOPS	2015-2016	- liczba rodzin objętych wsparciem rodzin wspierających, - liczba rodzin wspierających.
	4. Zapewnienie rodzinom dostępności do konsultacji i poradnictwa specjalistycznego (psychologicznego, prawnego, terapeutycznego).	GOPS, OIK, PPP, PLU, PCPR, organizacje pozarządowe	2017-2019	- liczba udzielonych poszczególnych porad specjalistycznych, - liczba rodzin, którym udzielono wsparcia.
	5. Prowadzenie Procedury „Niebieskie Karty”.	GZI	2017-2019	- liczba rodzin z dziećmi objętych Procedurą. - liczba spotkań Grup Roboczych.
	6. Prowadzenie placówki wsparcia dziennego o charakterze socjoterapeutycznym.	GOPS	2017-2019	- liczba uczęszczających dzieci.
	7. Podejmowanie działań prowadzących do odbudowy więzi rodzinnych oraz do powrotu dzieci do rodzin biologicznych.	GOPS, PCPR	2017-2019	- liczba dzieci, które powróciły z pieczy zastępczej do rodziny biologicznej.

4. Zapobieganie patologiom społecznym powodującym dysfunkcjonalność rodzin.	1. Realizacja zadań wynikających z harmonogramu Gminnego Programu Przeciwdziałania Przemocy w Rodzinie oraz Ochrony Ofiar Przemocy w Rodzinie.	Pełnomocnik Wójta ds. Rozwiązywania Problemów Społecznych.	2017-2019	- dane ze sprawozdań z realizacji Programu.
	2. Realizacja zadań Gminnego Programu Przeciwdziałania Narkomanii w Gminie Kwidzyn.		2017-2019	- dane ze sprawozdań z realizacji Programu.
	3. Realizacja zadań Gminnego Programu Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych.		2017-2019	- dane ze sprawozdań z realizacji Programu.
	4. Monitorowanie sytuacji dzieci z rodzin i środowisk zagrożonych kryzysem.	GOPS, KPP, placówki oświatowe.	2017-2019	- liczba wniosków do SR o wgląd w sytuację rodziny, - liczba wniosków o leczenie odwykowe.
5. Rozwój kompetencji specjalistycznej kadry zajmującej się pomocą rodzinie.	1. Podnoszenie kwalifikacji pracowników lokalnego systemu wsparcia rodziny.	wszystkie podmioty	2017-2019	-liczba osób, które podniosły kwalifikacje.
	2. Superwizja pracowników socjalnych i asystentów rodziny.	GOPS	2017-2019	-liczba godzin przeprowadzonej superwizji, -liczba osób uczestniczących w superwizji.
	3. Szkolenia, seminaria i doradztwo dla pracowników lokalnego systemu wsparcia rodziny.	UG, PPP, OIK	2017-2019	- liczba szkoleń, seminariów, -liczba osób uczestniczących w szkoleniach i seminariach.
6. Rozwój systemu wsparcia rodziny.	1. Zatrudnienie specjalistów w GOPS tj.: radcy prawnego, superwizora.	GOPS	2017-2019	-liczba podpisanych umów ze specjalistami.
	2. Ustanowienie rodzin wspierających i opracowanie zasad ich funkcjonowania.	GOPS	2017-2019	- ilości podpisanych umów, - liczba rodzin wspierających.
	3. Utworzenie placówki wsparcia dziennego.	GOPS, UG	2017-2019	- liczba utworzonych placówek.

11. Monitoring, ewaluacja i ocena Programu.

Monitorowanie i ewaluacja Programu odbywać się będzie poprzez przedkładanie w terminie do 31 marca każdego roku Radzie Gminy Kwidzyn, sprawozdań z realizacji zadań zawartych w niniejszym Programie, sporządzanych na podstawie informacji uzyskiwanych od podmiotów uczestniczących w jego realizacji.

Podmioty lokalnego systemu wsparcia rodziny będą przekazywać sprawozdania z realizacji zadań, zgodnie ze wzorem załączonym do niniejszego Programu w formie elektronicznej na adres: sekretariat@gopskwidzyn.pl lub w formie pisemnej na adres: Gminnego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kwidzynie, w terminie do 31 stycznia każdego roku.

Przedmiotem ewaluacji będzie skuteczność podejmowanych działań głównie w oparciu o analizę osiągniętych wskaźników realizacji celów.

12. Efekty realizacji Programu

Gminny Program Wspierania Rodziny w Gminie Kwidzyn na lata 2017-2019 zakłada zintegrowanie działań wszystkich odpowiedzialnych podmiotów wspierania rodziny w celu efektywnej, wieloaspektowej pracy z rodziną naturalną oraz rozwój specjalistycznego wsparcia rodzin.

Zadania wskazane do realizacji celów zawierają przede wszystkim działania profilaktyczne i wspierające, dzięki którym istnieje możliwość wykreowania w świadomości społeczności lokalnej pozytywnego obrazu rodziny. Ponadto zminimalizowanie wykluczenia społecznego, zwiększenie dostępu do różnorodnych form wsparcia, eliminowanie błędów wychowawczych, pozytywna zmiana relacji pomiędzy członkami rodzin oraz postawy życiowej - przyczyni się do poprawy jakości życia rodzin, ograniczy umieszczanie dzieci w pieczy zastępczej i przyczyni się do powrotu małoletnich do rodzin biologicznych.

Wykaz wykresów:

Wykres Nr 1. Procentowa struktura mieszkańców Gminy Kwidzyn w podziale na płeć.....	9
Wykres Nr 2. Ludność Gminy Kwidzyn wg aktywności zawodowej z podziałem na płeć.....	10
Wykres Nr 3. Struktura populacji dzieci i młodzieży w Gminie Kwidzyn do ukończenia 18 roku życia.....	10
Wykres Nr 4. Liczba dzieci uczęszczających do różnego typu placówek prowadzonych na terenie Gminy Kwidzyn w roku szkolnym 2015/2016.....	11
Wykres Nr 5. Liczba urodzeń dzieci i zgonów mieszkańców w latach 2013-2015r.....	11
Wykres Nr 6. Liczba zawartych małżeństw w latach 2013-2015r.....	12
Wykres Nr 7. Struktura bezrobocia w Gminie Kwidzyn w latach 2013-2015.....	13
Wykres Nr 8. Rodziny z dziećmi objęte pomocą społeczną w latach 2013-2015.....	15
Wykres Nr 9. Liczba rodzin z terenu Gminy Kwidzyn pobierających zasiłek rodzinny na 1, 2, 3, 4 i więcej dzieci w latach 2013-2015r.....	16
Wykres Nr 10. Główne powody przyznawania pomocy mieszkańcom Gminy Kwidzyn przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kwidzynie w latach 2013-2015.....	18
Wykres Nr 11. Przyczyny zakończenia pracy z rodziną przez asystenta rodziny w latach 2013-2015.....	20

Wykaz tabel:

Tabela Nr 1. Liczba rodzin i osób w rodzinach objęta pomocą GOPS Kwidzyn w latach 2013-2015.....	14
Tabela Nr 2. Typy rodzin z terenu Gminy Kwidzyn objęte pomocą społeczną w latach 2013-2015.....	14
Tabela Nr 3. Powody przyznawania pomocy mieszkańcom Gminy Kwidzyn przez Gminny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kwidzynie w latach 2013-2015.....	16
Tabela Nr 4. Liczba rodzin z Gminy Kwidzyn objętych wsparciem asystenta rodziny i przyczyny zakończenia pracy z rodziną w latach 2013-2015.....	20
Tabela Nr 5. Liczba dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej w latach 2013-2015.....	21
Tabela Nr 6. Wydatki na opiekę i wychowanie dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej poniesione przez Gminę Kwidzyn w latach 2013-2015.....	22
Tabela Nr 7. Organizacja lokalnego systemu wsparcia rodziny.....	22
Tabela Nr 8. Analiza SWOT sytuacji społecznej Gminy Kwidzyn.....	25
Tabela Nr 9. Harmonogram Programu.....	28

Wykaz rysunków:

Rysunek Nr 1. Schemat przyznawania rodzinie pomocy w formie wsparcia asystenta rodziny.....	19
Rysunek Nr 2. Cel główny i cele szczegółowe Programu.....	27